

SREĆKO HORVAT

**POSLE
APOKA
LIPSE**

Preveo
Marko Pavlović

Laguna

Naslov originala

Srećko Horvat

AFTER THE APOCALYPSE

Copyright © 2021, Srećko Horvat

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

**POSLE
APOKA
LIPSE**

Sadržaj

Uvod: Devet teza o apokalipsi	11
1. Klimatska kriza: Povratak u budućnost Mediterrana	55
2. Nuklearno doba: „Uživajte u Černobilju, umrite kasnije“	91
3. Sudar: Maršalova Ostrva su svuda	127
Postskriptum: „Otkrovenje“ kovida 19	163
<i>Saundtrek</i>	195
<i>Beleške</i>	197
<i>Izrazi zahvalnosti</i>	215
<i>O autoru</i>	219

**Obratite pažnju:
sekcija postapokaliptične
fantastike premeštena
je na aktuelne događaje.***

---

* Znak ispred knjižare u Masačusetsu, u novembru 2016. godine, ubrzo nakon što je Donald Tramp izabran za predsednika Sjedinjenih Država; znak na izlogu knjižare u Fouviju, Kornvol, UK, januara 2019, tokom pregovora o Bregzitu; natpis ispred knjižare u požarom opustošenom selu Kobargo, Novi Južni Vels, Australija, januar 2020.

Uvod: Devet teza o apokalipsi

U jednom pozorištu izbio je požar iza kulisa. Lakrdijaš je izašao pred zavesu da obavesti o tome publiku. Mislili su da je to šala i pljeskali. Lakrdijaš je ponovio vest; klikotali su još više. Isto tako mislim da će svet propasti uz opšte klicanje dosetljivih glavica, koje će verovati da je to bila „dosetka“.

Seren Kjerkegor, *Ili-ili*, Prvi deo, 1843.*

Prazne ulice i sablasni gradovi, policijski čas i karantin; zatvorene prodavnice, restorani, škole i pozorišta; zatvorene granice između većine zemalja sveta; oko tri milijarde ljudi pod ključem ili u nekoj vrsti izolacije; termički skeneri, praćenje geolokacije i masovni nadzor; stotine miliona nezaposlenih radnika; vedro nebo iznad, vanredno stanje ispod; stotine milijardi skakavaca koji se roje delovima Afrike i Azije, podstaknuti klimatskim promenama;

---

* Soren Kierkegaard, *Ili-ili*, Sarajevo: IRO Veselin Masleša 1979, prevod Milan Tabaković.

najveći požari ikada zabeleženi u černobiljskoj „zoni isključenja“ poklapaju se sa godišnjicom nuklearne nesreće i tekućom pandemijom; zemljotresi i poplave; autoritarni kapitalizam i ekofašizam u porastu širom sveta.

Pre 2020. godine ovo bi zvučalo kao loš postapokaliptični igrani film, koji bi verovatno dobio vrlo loše kritike za neuverljiv scenario ili, kako je prokomentarisala moja prijateljica kada je u martu 2020. Zagreb, već pod ključem zbog pandemije, bio pogođen najjačim zemljotresom u poslednjih sto četrdeset godina: „Da je ovo film o pandemiji usred koje se onda iznenada dogodi zemljotres, na IMDB-u ne bi dobio ni ocenu 3/10.“ Drugim rečima, samo nekoliko meseci pre nego što je 2020. zvanično započela, takav scenario bi bio posmatran i odbačen kao loša dosetka nekakvog Kjerkegorovog klovna.

Neki ljudi, pod uticajem prekretnice predstavljene Oktobarskom revolucijom 1917. godine, bili su u iskušenju da pandemiju kovida 19 iz proleća 2020. označe kao „sto dana koji su potresli svet“. Ali ono što se zaista dogodilo 2020. godine nije bila samo iznenadna i neočekivana „apokalipsa“: to je bio proces koji je decenijama ključao ispod površine takozvane „normalnosti“. Da li će trenutna situacija dovesti do planetarne revolucije ili do novog oblika destruktivnog i autoritarnog kapitalizma (ili postkapitalizma) i posledično do masovnog izumiranja, još uvek ostaje neizvesno. Ono što je sigurno jeste da nije samo „sto dana“ potreslo svet: ovo je rezultat dugog procesa, decenija neoliberalizma i vekova kapitalizma kao dominantnog svetskog sistema zasnovanog na ekstrakciji, eksploataciji i ekspanziji, čiji su efekti iznenada isplivali 2020. godine i doslovno zarazili naša tela i umove.

Ako bi neki budući historičari, pod pretpostavkom da će istorija i dalje postojati nakon propasti ljudske vrste, ponovo otkrili „pećinske crteže“ savremenog čovečanstva, ono što bi možda pronašli među ruševinama kasnog *Homo sapiensa* bila bi zaštitna maska za lice, istinski simbol našeg savremenog doba. Čak i ako se ne bi mogli pronaći tačni podaci o svakako zapanjujućem broju maski za lice koje su danas u opticaju, ako bi budući historičari imali sreće samo da pronađu „ostatke“ novina ili baza podataka društvenih medija, mogli bi doći do zaključka da nikada ranije u svetskoj istoriji nije toliko ljudi nosilo maske za lice kao 2020. godine. Sve vrste zaštitnih maski mogle su se videti na slikama već 2019. godine, na svim kontinentima sveta – od Beograda i Santjaga do Sidneja i Hongkonga – korišćene kao zaštita od suzavca, jakog zagađenja vazduha ili katastrofalnih požara. Onda, kao da sve to nije dovoljno, usred ove već distopijske stvarnosti nadolazeće klimatske krize i autoritarne politike, izbio je virus, a maska za lice ubrzo je postala „nova normalnost“ širom planete, neizbežni zaštitni objekat poznog *Homo sapiensa*.

Kada su prve vesti o veoma zaraznom virusu u Vuhanu počele da se šire svetom početkom januara 2020. godine, mnogi su verovali – ili su želeli da veruju – da će to biti epidemija koja se neće proširiti van Kine. Ali virus je imao druge namere. On se već uveliko, što tada još nismo znali, širio svetom preko hiperpovezanih mreža globalnog kapitalizma (njegove logistike i infrastrukture: avio-kompanija, vozova, kruzera, podzemnih železnica) i kroz samu društvenost ljudi (dodire, zagrljaje i poljupce), pa smo u realnom vremenu pratili kako je, neposredno uoči kineske Nove godine, najvažnijeg veselja u zemlji,

kada stotine miliona Kineza privremeno migriraju, kineska vlada uvela zabranu putovanja i doslovce zatvorila sedamnaest gradova sa skoro pedeset šest miliona ljudi, koji su se najednom našli u karantinskim zonama, sa zabranom njihovog napuštanja.¹ Epicentar izbijanja koronavirusa bio je grad Vuhan sa jedanaest miliona stanovnika. Najednom su se ulice takozvanog „kineskog Čikaga“ ispraznile, kao u gradu duhova. Ovo je bila budućnost mestâ koja će uskoro postati „nova normalnost“ širom sveta. Opet, početkom januara 2020. izgledalo je kao da većina svetskog stanovništva još uvek živi u sadašnjosti koja je već prošla, dok je Kina već u budućnosti.

U pokušaju da zaustavi širenje virusa, kineska vlada zabranila je bilo kakav transport unutar grada Vuhana, kao i između drugih područja koja su prethodno bila povezana sa regionom Hubej. Odjednom više nije bilo letova, automobila ili taksija; ugašen je javni prevoz, uključujući regionalne autobuse, a zabrana saobraćanja brodova i trajekata uvedena je u drugim većim gradovima. Iako je kineska vlada odugovlačila da obavesti svet o koronavirusu, Svetska zdravstvena organizacija, umesto da brzo upozori ostatak sveta i pripremi ga za nešto što očigledno nije bila epidemija ograničena samo na Kinu, već predstavlja veliku globalnu pretnju, nazvala je takav karantin postupkom „bez presedana“.² Međutim, čak i ovo zatvaranje bez presedana, koje će za samo nekoliko nedelja – u različitim oblicima – postati „nova normalnost“ širom sveta, nije bilo dovoljno da zaustavi širenje virusa.

Čak i pre nego što je stigao u Evropu i druge delove sveta, već se proširio semiosferom (područjem proizvodnje i interpretacije znakova) putem društvenih mreža

i snimaka napravljenih „pametnim telefonima“ (koje često proizvodi jeftina radna snaga upravo u kineskim izrabljivačnicama). Iz prividne sigurnosti svojih domova mogli smo da vidimo slike ljudi koji beže iz Vuhana i dalje smo ih gledali kao neku vrstu postapokaliptičnog filma koji se ne događa nama. Ubrzo smo saznali da je, uprkos zatvaranju, više od pet miliona ljudi već napustilo grad.³ Istovremeno, lokalna sela u regionu Hubej preuzela su karantinske mere u sopstvene ruke: građani su se samoorganizovali i stvorili „zaštićene mehurove“ unutar zagađenih područja ne dozvoljavajući pristup strancima. Uprkos činjenici da se kineska vlada trudila da zaustavi širenje virusa, bilo je prekasno – virus je već počeo da se širi po svetu.

Iako su neke vlade brzo reagovala i zaustavile širenje virusa bolje od drugih, opasni klovnovi na vlasti – od Donalda Trampa do Borisa Džonsona i Žaira Bolsonara – i dalje su mislili da je doba pandemije šala i umesto toga aplaudirali novim mogućnostima za kapitalizam katastrofe. Neke vlade, poput turkmenistanske, čak su zabranile reč „koronavirus“, dok su druge, poput vlade Viktora Orbana u Mađarskoj, brzo iskoristile krizu kako bi suspendovale parlamentarnu demokratiju i praktično uspostavile diktaturu u punoj snazi u okviru Evrope. Čini se da se virus pojavio kao dobar „izgovor“ mnogim režimima, koji su ga, umesto da ga tretiraju kao ozbiljan zdravstveni rizik, iskoristili za legitimizaciju i konačno ispunjenje svojih autoritarnih „vlažnih snova“. Dok je Kina koristila svoj već distopijski sistem nadzora kako bi pronašla zaražene i upravljala njihovim kretanjem i ponašanjem, kompanije Silicijumske doline prodirale

su sve dublje u javnu infrastrukturu – na primer, kroz takozvane „pametne gradove“ – i u ključne javne usluge, poput zdravstvenih sistema širom sveta.⁴ Oni koji su imali privilegiju da ne budu među „isturenim“ radnicima, već su bili zatvoreni u svoje domove, polako su se probudili u košmaru koji je najbolje opisala Naomi Klajn, koja ga je nazvala *Screen New Deal*⁵ – naime, budućnost u kojoj se gotovo sve „deli“ preko ekrana na posredovanoj platformi. To je, kako Klajn napominje, budućnost koja zapošljava manje nastavnika, lekara i vozača, tvrdeći da radi na „veštačkoj inteligenciji“, ali „zapravo drži zarobljenima na desetine miliona anonimnih radnika u skladištima, data centrima, pogonima za moderisanje sadržaja, izrabljivačnicama za proizvodnju elektronske opreme, rudnicima litijuma, industrijskim farmama, pogonima za preradu mesa i zatvorima, gde su nezaštićeni od bolesti i hipereksploatacije“.⁶

Iako se ova godina – dok pišem ove stranice – još nije završila, već se može reći da se tokom 2020. svetska istorija ubrzala do te mere da smo se iznenada našli u budućnosti planetarnog „vanrednog stanja“ bez predsedana i, istovremeno, u fazi neposredne systemske krize koja bi mogla imati uticaja ne samo na budućnost čovečanstva već i na budućnost same planete. Milioni letova su prizemljeni, krstarenja obustavljena, a automobili ostali parkirani nedeljama, što je prvi put u istoriji gurnulo cenu nafte ispod nule i dovelo do tankera punih nafte, usidrenih bez mesta za istakanje. Nakratko je izgledalo da drugi svet još uvek može biti moguć. Ali, nedugo zatim, stotine miliona radnika ostavljeno je bez prihoda, bez budućnosti, dok su upravo ti isti veliki zagađivači – automobilska industrija,

avio-kompanije i naftne kompanije – bili spaseni.⁷ Sve je moralo da se promeni tako da bi sve moglo da ostane isto. Ili još gore.

Čak i ako se nakratko, kao u snu, nebo iznad naših gradova konačno ponovo razvedrilo, klimatska kriza je nastavila da se ubrzava i produbljuje bez obzira na percepciju da se vreme „usporilo“. Ako je 2019. bila godina globalnog protesta, od „Petka za budućnost“ (*Fridays for Future*) do „Pobune protiv izumiranja“ (*Extinction Rebellion*), masovnog i odlučnog klimatskog pokreta koji se širio svetom, onda je početak 2020. godine bio, da parafraziram naslov dobrog starog naučnofantastičnog filma, godina kada je „Zemlja stala“.⁸ Umesto godine javnog protesta, bila je to godina karantina. Umesto da bude na ulici, odjednom je većina svetskog stanovništva bila zatvorena u svoje domove. Ako je imala sreće da ima nešto što se naziva „dom“. To se, naravno, vrlo brzo promenilo. Kako je pandemija nastavila da besni u mnogim krajevima sveta, suočeni sa novom štednjom, autoritarnošću i strukturnim rasizmom, ljudi su ponovo izašli na ulice, od Los Anđelesa do Sao Paola, od Mineapolisa do Londona, protestujući protiv decenija štednje, rastućeg autoritarizma, rasizma i strukturnog nasilja. Ujedinile su ih reči: „Ne mogu da dišem“, dok su protestovali protiv gušenja izazvanog strukturnim nasiljem globalnog kapitalizma.

Neposredno pred globalno zatvaranje granica početkom 2020. godine, u vreme kada je deo postapokaliptične fantastike već bio premešten u aktuelne događaje, vraćao sam se u mesto koje nazivam „domom“. To je udaljeno ostrvo usred Jadranskog mora, gde se odvija prvo poglavlje ove knjige, „Klimatska kriza: Povratak u

budućnost Mediterana“. Ono nas vodi ka razmišljanju o efektima klimatske krize na mestu koje još nije doživelo katastrofalne promene sa kojima se toliko drugih mesta na svetu već suočava: snažni uragani, brzo rastući nivo mora i razorne suše. Ali šta ako je 2019. bila pogled u budućnost mesta u kojima bi ovo postalo „nova normalnost“ – čak i u naizgled mirnom delu Mediterana? Šta ako najtoplija zabeležena leta, jače oluje i poplave koje se ponavljaju moraju biti shvaćeni kao upozorenje – ili bolje rečeno „otkrovenje“ – budućih letâ, vetrova i nadolazećih poplava? Centralni koncepti koji se istražuju u ovom poglavlju o Mediteranu koji se menja jesu klimatska tuga i „solastalgija“, ali takođe, šire gledano, „postapokaliptična melanholija“ i „normalizacija“ apokalipse.

U drugom poglavlju, „Nuklearno doba: Uživajte u Černobilju, umrite kasnije“ – rezultatu putovanja u takozvanu „zonu isključenja“ samo nekoliko meseci pre nego što će globalni vazdušni saobraćaj i globalni turizam bukvalno biti zaustavljeni – prelazimo sa naizgled mirnog Mediterana na lokaciju već smeštenu „posle apokalipse“, i u mestu i u vremenu. Ono na šta nailazimo na ovom sablasnom mestu budućnosti nije samo „normalizacija“ katastrofe, već nešto što bi se moglo nazvati „komodifikacijom“ apokalipse. Ovaj proces pretvaranja apokalipse u potrošački proizvod ili iskustvo danas poprima različite oblike, od bioskopa (popularna HBO serija *Černobilj*) i „postapokaliptičnog turizma“ (ne samo do Černobilja) do širokog spektra proizvoda koji odražavaju ili materijalizuju naš trenutni postapokaliptični duh vremena (*Zeitgeist*). Osim što Černobilj posmatra kao primer „komodifikacije“ apokalipse, ovo poglavlje podseća na preteću opasnost

od nuklearne katastrofe i uvodi tezu o „supraliminalnom“ karakteru nuklearnog doba.

Treće poglavlje, „Sudar: Maršalova Ostrva su svuda“, započinje spekulativnim putovanjem na Maršalova Ostrva, nuklearno najbombardovanije mesto na svetu, koja su pod pretnjom brzog porasta nivoa mora, kako bismo razumeli šta se dešava kada se klimatska kriza i nuklearno doba sudare. Kakve posledice postoje, ne samo po budućnost mesta već i po samo vreme? Kako da prenesemo poruku o nuklearnom otpadu, tim „piramidama dvadeset prvog veka“, u daleku i neizvesnu budućnost? Ovde se uvodi termin „eshatološke tačke preokreta“ kako bi se upozorilo na međusobnu povezanost eshatoloških pretnji, koje ne samo da su sve prisutne istovremeno već dostižu „prekretnice“ koje vode do nepovratne promene u zemaljskom sistemu. Ovo je poslednje poglavlje u kojem će doći do „otkrovenja“ nečega što stanovništvo Maršalovih Ostrva jednostavno naziva „Grobnicom“, ali što bi moglo biti i savršena ilustracija šta znači živeti „posle apokalipse“.

Iz sredine Tihog okeana vraćamo se u 2020. godinu, kada se, zajedno sa nuklearnim dobom i klimatskom krizom, eshatološka pretnja pandemije materijalizovala i postala „normalizovana“. Kriza sa koronavirusom još nije objavljena kao kraj sveta; to je pre bilo „otkrovenje“ u izvornom smislu reči „apokalipsa“. Neka vrsta apokaliptičnog rendgena koji je otkrio ne samo ono na šta su naučnici decenijama uporno upozoravali (da uništavanje divljih životinja i gubitak staništa stvaraju savršene uslove za prelivanje virusa sa životinja na ljude) već je takođe razotkrio globalni sistem zasnovan na začaranom krugu ekstrakcije, eksploatacije i ekspanzije, koji vodi ne samo

do „krajeva sveta“ nego i do kraja krajeva sveta. „Otkrovenje“ kovida 19 je sledeće: alternativa više nije socijalizam ili varvarstvo, naš jedini horizont danas je duboka transformacija sveta ili... izumiranje.

Ono što sledi, pre nego što započnemo putovanje u svet „posle apokalipse“, jesu glavne teze koje će biti dalje razrađivane i ponavljajuće se u poglavljima knjige.

Apokalipsa se već dogodila

Teza 1: Izumiranje se već dogodilo ako nastavimo sa trenutnim varvarstvom. Živimo u „goloj apokalipsi“, bez kraljevstva koje dolazi.

„Kako da vas spasem? To se već dogodilo!“, kaže Džejms Koul (Brus Vilis) u filmu *Dvanaest majmuna*, kada ga psihijatar u mentalnoj ustanovi 1990. godine pita: „Hoćete li nas spasiti?“ Smatrali su ga ludim zbog tvrdnje da dolazi iz 2035. godine, budućnosti u kojoj je smrtonosni virus uništio gotovo celokupno svetsko stanovništvo. Da bismo o našoj današnjici mislili kao o vremenu „posle apokalipse“, pre svega je neophodna vremenska distanca. Ne samo da se apokalipsa kao „otkrovenje“ (vidi tezu 2) već dogodila nego se i sam kraj – uništenje biosfere i masovno izumiranje – dogodio u budućnosti ako ne budemo u stanju da razumemo „otkrovenje“ brzog raspleta planetarnih događaja i ako nismo u stanju da radikalno ponovo izmislimo svet u vremenu koje preostaje. Da bismo se približili razumevanju našeg savremenog „otkrovenja“, moramo krenuti na postapokaliptično putovanje u kome

se vreme razume kao suprotnost još uvek preovlađujućem shvatanju vremena kao *hronosa*. Naime, ideja – ili bolje rečeno ideologija – o vremenu kao nečemu „linearnom“, zasnovanom na satovima, kalendarima i vremenskim zonama, vekovima je utemeljena u kapitalističkom poimanju „progresu“ i njegovom mitu da čovečanstvo „napreduje“ hronološkim redom ka nečemu značajnom, ka „višem“ stepenu civilizacije.

Kada govorimo o „progresu“ i apokalipsi, nikada ne bi trebalo da zaboravimo na to, kao što su nas upozorili Debra Danovski i Eduardo Viveros de Kastro u svojoj skorašnjoj knjizi *The Ends of The World* (2016), da su se krajevi sveta već dogodili za nekoga, negde, i obično za one koji su bili manje privilegovani da profitiraju od onoga što se obično naziva „progresom“ (barut, papir, religija, kolonijalizam, kapitalizam).⁹ Međutim, razlika između naše epohe i svih prethodnih jeste u tome što se mi ne suočavamo samo sa „krajevima sveta“ koji se istovremeno stalno dešavaju. Mi smo, i to je ono što našu epohu čini zaista poslednjom, suočeni sa mogućnošću kraja koji bi mogao okončati sve druge moguće „krajeve sveta“, uključujući epohalnost kao takvu. Šta ako posle „zadnjih vremena“ ne sledi ništa – ni nova epoha, ni novi početak, ni obećano carstvo?

Za razliku od prilično optimistične teze o „kraljevstvu bez apokalipse“, prisutne i u judeohrišćanskoj eshatologiji i u njenim sekularizovanim verzijama u vidu revolucionarnih pokreta, naizgled kontraintuitivna teza da se „apokalipsa već dogodila“ najbliža je filozofiji Gintera Andersa, važnog, ali ipak zanemarenog filozofa dvadesetog veka, koji je govorio o „goloj apokalipsi“.¹⁰ Prema Andersu,

ona je „gola“ jer nas ne očekuje ništa drugo do puki pad. Ne postoji kraljevstvo koje dolazi, samo „apokalipsa bez kraljevstva“, koja je u suprotnosti i sa jezekiljskom eshatologijom i sa kapitalističkom verom u „progres“. Ili, kako je rekao Anders, čije će misli i spisi o apokalipsi iskrsavati u celoj ovoj knjizi:

Danas činjenica da moramo da živimo pod pretnjom samonikle apokalipse postavlja problem morala na potpuno nov način. Naš moralni zadatak ne proizlazi iz ukidanja očekivanog carstva, iz božje ili Hristove presude (kao što su očekivali Danilo i svi drugi apokaliptičari). Naš moralni zadatak nastaje otud što smo mi sami svojim delovanjem odgovorni (ne kao sudije, ali bez obzira na to) za odlučivanje da li će naš svet ostati ili nestati. Mi smo prvi koji ne očekujemo carstvo nakon kraja, već baš ništa.¹¹

Danas je kraj „krajeva sveta“ – ne samo kontinuirani i istovremeni završetak različitih svetova, već masovno izumiranje i uništavanje biosfere i semiosfere – još verovatniji nego u vreme kada je Anders pisao ovaj pasus. Katastrofa nije samo prosto pred nama: ako nastavimo da mislimo da i dalje postoji „carstvo“ koje dolazi nakon apokalipse, onda se kraj već dogodio, baš kao i u filmu *Dvanaest majmuna*. Obrisi ove apokalipse bez „srećnog kraja“, otkrovenja bez obećanja o večnom carstvu božjem, istraženi su u drugom poglavlju, „Nuklearno doba: Uživajte u Černobilju, umrite kasnije“, i trećem poglavlju, „Sudar: Maršalova Ostrva su svuda“. Ako se apokalipsa već dogodila i nema novog početka, nema nove epohe

---

nakon ove već distopijske epohe, onda je ovo što sada živimo već postapokaliptična sadašnjost u kojoj je naš jedini horizont „gola apokalipsa“ – ili *izumiranje*.

Apokalipsa kao otkrovenje

Teza 2: Apokalipsa je rendgenski aparat iz budućnosti. Ono što taj aparat omogućava jeste otkrivanje arhitekture našeg sveta, kao mesta i vremena.

Submikroskopska čestica zvana SARS-CoV-2, koja se proširila svetom 2020. godine, poslužila je na neki način kao vrsta apokaliptičnog rendgenskog aparata koji je razotkrio sve zablude našeg trenutnog svetskog sistema zasnovanog na ekspanziji i ekstrakciji – od kratkoročnih interesa vlada i kratkovidnih pristupa tipa „tržište pre svega“ do dubokih temeljnih nejednakosti između i unutar naših društava, između rasa i klasa, između ljudi i drugih vrsta. Pandemija kovida 19 nije bila kraj sveta, ali možda više nego ikad, budući da je bila tako neizbežna i vidljiva u svim sferama života širom sveta, podsetili smo se izvornog značenja reči „apokalipsa“.

Iako se danas apokalipsa obično shvata kao „kraj sveta“, izvorna grčka reč *apokalypsis* (ἀποκάλυψις) otkriva još jedno čitanje. Polazeći od korena grčke reči *apokalýp(tein)*, sa *apo* (što znači prefiks „od“) i *kalyptein* (što znači „pokriti ili prikriti“), „apokalipsa“ je prvobitno shvaćena kao „otkrivanje“ ili „otkrovenje“. Najpoznatiji apokaliptični tekst, završna knjiga Novog zaveta, prvobitno se zvao Apokalipsa, a sam naslov je proistekao iz prve

reči teksta, napisane na koine grčkom, *apokalypsis*, što znači „otkrovenje“. Prvobitno se to odnosilo na „otkrovenje“ Isusa Hrista, koje je saopšteno Jovanu od Patmosa. Uprkos činjenici da se Knjiga otkrovenja odnosi i na kraj sveta i na otpor ranih hrišćana, današnje preovlađujuće značenje izraza „apokalipsa“ kao „konačnog kraja sveta“ potiče iz modernog engleskog, kada je počelo da označava „kataklizmični kraj svega“ (približavajući ga grčkom značenju *kataklysmosa* kao „potopa“), a ne „otkrovenju“ (*apokalypsis*) događaja koji dolaze. Kada se termin „apokalipsa“ upotrebljava u ovoj knjizi, on se ne odnosi na „kraj sveta“, već na „otkrovenje“ neizbežnosti kraja sveta kakav poznajemo – naime, izumiranja.

Šta u praksi znači shvatati apokalipsu kao „otkrovenje“, a ne kao „kraj sveta“? Kada se susretnemo sa katastrofom poput Hirošime ili Černobilja, ona se može i mora tumačiti ne samo kao katastrofa koju je čovek stvorio i koja je „izuzetak“ od pravila već kao „otkrovenje“ o nuklearnom dobu koje uvodi skup novih eshatoloških pravila koja nisu postojala ni u proročkim vizijama biblijskih proroka ni u ljudskoj stvarnosti do sredine dvadesetog veka. A isto važi i za tekuću i pogoršavajuću klimatsku krizu koja, prema naučnicima, čak predstavlja novu geološku epohu, takozvani „antropocen“. Iz perspektive apokalipse kao „otkrovenja“, poplave koje su pogodile Mediteran 2019. godine nisu bile jedan slučajni događaj, već najava poplava – i velikih klimatskih poremećaja – koje će uslediti. Pandemija kovida 19 bila je preteča budućih pandemija. Pa čak i ako ovo zvuči kao alarmantno upozorenje Kjerkegorovog klovna, treba takođe primetiti da bi nuklearne katastrofe dvadesetog

veka mogle postati prilično mala fusnota u odnosu na nadolazeću planetarnu nuklearnu katastrofu – ili, zapravo, u poređenju sa efektima koje tekuća nuklearna ispitivanja i curenje nuklearnog otpada već imaju na ljude, druge vrste i životne sredine. Sve ove katastrofe mogle su se izbjeći da smo slušali naučnike i da je postojala politička volja, odnosno transnacionalna i međugeneracijska mobilizacija bez presedana koja bi stvorila političkog subjekta sposobnog da povuče kočnicu za slučaj nužde. Možda su, kao u famoznom upozorenju Valtera Benjamina u fragmentu njegove *Jednosmerne ulice* (1926) pod naslovom „Požarni alarm“, revolucije pokušaj putnika – naime, ljudske vrste – da aktiviraju kočnicu za slučaj nužde u vozu koji se zove „progres“.

Dok smo 2020. godine morali da „poravnamo krivu“ širenja virusa u godinama koje su pred nama – koje su u stvari već ovde – moramo pre svega „izravnati krivu“ klimatske krize. Ali moramo takođe, u isto vreme, „poravnati krivu“ predstojeće nuklearne pretnje – i to nije jedno ili drugo, već oboje, tačnije sve (eshatološke pretnje) istovremeno. Ako samo izravnamo krivu širenja virusa bez radikalne transformacije načina na koji se odnosimo prema prirodi (ekstrakcija resursa, uništavanje staništa, konzumiranje mesa) i drugim ljudima (nejednakost, rasizam, eksploatacija), ništa ne garantuje da se drugi, čak i smrtonosniji, virus neće pojaviti sledeći put, za deset godina, ili čak i pre. U stvari, postaje neizbežno da se sve, čak i kraj sveta, može dogoditi ako nastavimo kao da se ništa nije desilo, kao da je 2020. bila kratki san ili privremena noćna mora kojoj je suđeno da izbledi – ili, tačnije, ako bude potisnuta – „novom normalnošću“.